

ARTIKEL

Bemiddeling tussen cultuuruiting en publiek in cultuurhuizen

Van educatie naar bemiddeling

Peggy Saey & Marijke Van Eeckhaut – MuHKA

Inhoudstafel

	Status van deze tekst	3
1	Bemiddeling: kader	4
1.a	Cultuuruitingen	4
1.b	Cultuurhuizen	5
1.c	Publiek	5
2	Bemiddeling: ontmoeting cultuuruiting - publiek in cultuurhuis	7
2.a	Twee gesprekspartners...	7
2.b	...En één bemiddelaar?	7
2.c	Praktische en inhoudelijke omkadering van de ontmoeting	9
2.d	Mogelijkheden en beperkingen van de ontmoeting	10
3	Bemiddeling: definiëring	12
3.a	Twee partners: spanning	12
3.b	Twee partners: autonomie	13
3.c	Niet alleen educatie, wel altijd leren	13
3.d	Van educatie naar bemiddeling: een aangepaste expertise	15
3.e	Van educatie naar bemiddeling: bemiddeling als bouwsteen	18
3.f	Opmerkingen	20
4	Bemiddeling: afbakening	21
5	Bemiddeling: terminologie	22

Status van deze tekst

Deze tekst handelt over een specifieke taak van cultuurhuizen: het 'bemiddelen' bij de ontmoeting tussen cultuuruiting en publiek.

De invulling van deze 'bemiddeling' gebeurt vandaag op zeer diverse manieren. Het spreekt ook niet altijd vanzelf om een geschikte bemiddeling te ontwikkelen en bovendien lopen de ideeën erover sterk uiteen. Waarover gaat het? Wat houdt het in? Wat is de bedoeling ervan? Hoe kan het worden aangepakt? Hoe verhoudt het zich ten opzichte van de andere activiteiten van een cultuurhuis? Hoe verhoudt het zich tot bijvoorbeeld het onderwijs?

Er wordt over het algemeen weinig stilgestaan bij deze en aanverwante vragen. Bij de betrokkenen ontbreekt veelal de tijd en gelegenheid en buiten het betreffende werkveld is er weinig interesse voor. **Toch wordt de noodzaak aanvoeld om de dagelijkse praktijk te onderbouwen, om een gemeenschappelijk 'grondvest' te ontwikkelen op basis waarvan kan worden voortgebouwd, verder gedacht en ideeën uitgewisseld.** Momenteel bestaat er zelfs geen gemeenschappelijke, eenduidige term waarmee het kan worden aangeduid (hier wordt 'bemiddeling' gebruikt, maar ook dat wordt in vraag gesteld, zie punt 5 terminologie).

Deze tekst is het resultaat van een traject dat in opdracht van CultuurNet Vlaanderen werd aangevat door de publiekswerking van het MuHKA (Peggy Saey en Marijke Van Eeckhaut) in samenwerking met een stuurgroep bestaande uit Mooss (Stefaan Vandelacluze en Chris Ferket), Wisper (Jan De Braekeleer), CANON Cultuurcel (Jan Staes) en CultuurNet Vlaanderen (Toon Berckmoes en Piet Forger).

In de huidige vorm is het een discussietekst die focust op **wat** 'bemiddeling tussen cultuuruiting en publiek in cultuurhuizen' kan/moet zijn. De tekst bundelt een aantal ideeën en vragen met betrekking tot de algemene invulling van bemiddeling en zet op die manier een begin van een overkoepelend theoretisch kader uit. Er wordt een visie op mogelijkheden en beperkingen, doelstellingen en situering naar voor geschoven die is gebaseerd op het samenbrengen en afwegen van verschillende theorieën en praktijkervaringen. Bijzonder is de brede blik: het uitgangspunt was om het hele culturele veld te bestrijken, vertrekkende van de gemeenschappelijke kenmerken van bemiddeling tussen het publiek en een cultuuruiting.

Met de soms controversiële stellingen willen we de **discussie** openen en hopelijk de **aanzet geven** om tot een sectoroverschrijdend en breed gedragen **'grondvest'** (wat en waarom) te komen dat in een volgend stadium ook door steunpunten of andere organisaties kan worden **geconcretiseerd** naar **de praktijk toe (hoe)**.

Deze tekst is dan ook bedoeld voor diegenen die in een cultuurhuis verantwoordelijk zijn voor de bemiddeling tussen cultuuruiting en publiek, als kader en horizontekst, maar zal pas volop renderen wanneer hij door specifieke beleidsmakers en sectororganisaties wordt uitgewerkt tot grondvest en vervolgens wordt geconcretiseerd tot hanteerbaar document voor de eigen specifieke praktijk. In die zin is deze tekst eveneens gericht tot beleidsmakers en steunpunten.

1 Bemiddeling: kader

Onder 'bemiddeling tussen cultuuruiting en publiek in cultuurhuizen' begrijpen we, in het kort, de werking binnen een cultuurhuis die er met haar onderbouwde visie, aangepaste methodiek en inhoudelijke verwerking van informatie van zowel de cultuuruiting als het publiek en de daaruit voortvloeiende instrumenten op is gericht om de ontmoeting tussen publiek en cultuuruiting tot een betekenisvolle en waardevolle ervaring te laten uitgroeien. Bekende voorbeelden van bemiddelingsinstrumenten zijn folders, rondleidingen, inleidingen en workshops. Vooraleer we dieper ingaan op wat bemiddeling volgens ons zoal kan en moet inhouden, schetsen we het kader waarbinnen we bemiddeling situeren: cultuuruitingen, cultuurhuizen en publiek.

Voorbeeld

Een gezin – ouders, 2 kinderen van respectievelijk 4 en 6 jaar – gaat naar het theater om te kijken naar een gezinsvoorstelling vanaf 4 jaar.

Een voorbeeld van bemiddeling kan zijn: na het ophalen van de tickets en het weghangen van de jassen en voor het betreden van de zaal het publiek in de juiste sfeer brengen en associaties opwekken die passen bij de inhoud van de voorstelling, bijvoorbeeld door het publiek door een zintuiglijke tunnel te leiden waar ze verschillende impulsen krijgen (horen/zien/ruiken/voelen...) die de wereld van de voorstelling oproepen.

Bemiddeling zoals die hier wordt benaderd, heeft betrekking op alle cultuuruitingen die in een cultuurhuis voor het publiek beschikbaar worden gemaakt. Wij zijn namelijk van mening dat ondanks evidente inhoudelijke en praktische verschillen er genoeg gemeenschappelijke factoren zijn om over bemiddeling in het algemeen te kunnen spreken: op één grondvest kunnen de verschillende praktijken worden uitgebouwd. Bij uitbreiding zal dit grondvest ook betekenisvol zijn voor bemiddeling buiten een cultuurhuis (tijdelijke culturele evenementen in de stad bijvoorbeeld), wat weliswaar buiten het bestek van deze tekst valt.

1.a Cultuuruitingen

Bij gebrek aan een beter woord gebruiken we 'cultuuruitingen' als verzamelterm om de kunstvormen en het erfgoed mee aan te duiden waarmee het publiek in contact komt in de diverse cultuurhuizen. 'Kunstwerk' sluit ander erfgoed (zoals dat bijvoorbeeld in de meeste musea terug te vinden is) uit en 'cultuurproduct' zit teveel in een verhaal van produceren en consumeren, van vraag en aanbod. Met cultuuruitingen bedoelen we dus onder meer: beeldende kunst, theater, muziek, opera, dans, literatuur, audiovisuele media en erfgoed, waaronder zowel roerend erfgoed, archieven inbegrepen, als onroerend erfgoed zoals monumenten (die dikwijls tegelijkertijd de 'cultuuruiting' en het 'cultuurhuis' zijn). Cultuuruitingen waarmee het publiek in contact komt in cultuurhuizen zijn meestal gecreëerd door professionals, maar kunnen ook van de hand van amateurs zijn. Vallen in deze tekst buiten 'cultuuruitingen': die werken die worden gecreëerd met een ander dan een overwegend kunstig/cultureel oogmerk, zoals een theaterproductie die in de eerste plaats bedoeld is om scholieren te wijzen op de gevaren van drugs.

1.b Cultuurhuizen

Cultuurhuizen begrijpen we als organisaties die bovenbeschreven cultuuruitingen voor het publiek beschikbaar maken: musea, theaters, opera's, concertgebouwen, bibliotheken, archieven, kerken, kastelen, cultuurcentra enzovoort. Cultuurhuizen hebben doorgaans hun eigen locatie, in sommige gevallen beschikken ze over meerdere locaties of gaan ze voor bepaalde projecten op zoek naar een specifieke locatie. De cultuuruitingen worden in de cultuurhuizen gegenereerd en/of ontvangen en/of verzameld en bewaard, maar altijd worden ze er aan het publiek gepresenteerd.

1.c Publiek

We trappen een open deur in als we stellen dat **er niet zoiets bestaat als 'het' publiek**. Aangezien we ons toespitsen op de ontmoeting tussen cultuuruiting en publiek duiden we in deze tekst met 'publiek' die mensen aan die effectief naar de cultuuruiting toe komen. Binnen dit **'effectieve publiek'** kunnen we nog een onderscheid maken tussen het 'kernpubliek' (dat het nauwst betrokken en ervaren is) en het 'perifeer publiek' (gaande van onregelmatige bezoekers tot toevallige passanten). Daarnaast is er het 'potentiële publiek' dat potentieel overtuigd kan worden om naar de cultuuruiting te komen en zo effectief publiek kan worden en het 'niet-publiek' dat geen interesse heeft in de cultuuruiting. Van een andere orde, maar eveneens een groep waarmee we rekening moeten houden, zijn de bezoekers die 'langs de zij-ingang of achterdeur' binnenkomen: studenten, vorsers, externe medewerkers zoals curatoren en kunstenaars enzovoort. Zij vragen een bijzondere benadering die buiten het bestek van deze tekst valt.

Het effectieve publiek is vanzelfsprekend niet homogeen. Het best gekend, want het meest gemeten en het minst fluctuerend, **zijn de algemenere verschillen op grond van parameters als leeftijd, sociale achtergrond en opleiding**. Daarnaast zijn er de meer particuliere verschillen op basis van **persoonlijke interesses en ervaringen**. Niet te onderschatten zijn echter ook de verschillen die vasthangen aan elk welbepaald bezoek: bijvoorbeeld **specifieke motivatie** (dezelfde persoon die erg in kunst geïnteresseerd is, kan de ene keer komen om de nieuwste aanwinsten van een museum te zien en de andere keer om met zijn familie een gezellige tijd door te brengen) en stemming (geen parkeerplaats kunnen vinden, nu verkeerd geparkeerd staan en bovendien verschrikkelijk moeten haasten om de voorstelling te halen of juist rustig nog iets lekkers gegeten en uitstekend bediend geweest in het theatercafé en mooi op tijd in de zaal zitten). Al deze verschillen hebben hun invloed op de ontmoeting met de cultuuruiting en een goede bemiddeling probeert daarop in de mate van het mogelijke te anticiperen en in te spelen.

De bemiddeling is dus gericht op dit effectieve publiek en de diversiteit ervan vormt daarbij een van de grote uitdagingen. Daarnaast ondersteunt de bemiddeling de externe communicatie bij de pogingen om het potentieel publiek in een effectief om te zetten (bijvoorbeeld door aangepaste instrumenten te voorzien) en kan het als neveneffect hebben dat mensen beslissen om terug te komen, om opnieuw effectief publiek te worden.

Voorbeeld

Meneer x bezoekt de bibliotheek in zijn buurt regelmatig, maar niet altijd met dezelfde motivatie of in dezelfde stemming.

- *Meneer x gaat met vakantie en gaat goed geluimd op zijn gemak grasduinen, op zoek naar geschikte reisliteratuur.*
- *Meneer x is gehaast omdat het bijna sluitingstijd is en hij met zijn zoontje van 9 jaar nog op zoek moet naar een boek voor diens spreekbeurt 's anderendaags.*
- *Meneer x heeft vooraf in de digitale catalogus opgezocht welke vakliteratuur hij nodig heeft en hij heeft de gewenste stukken gereserveerd; nu komt hij ze oppikken.*
- *Meneer x heeft iets gegeten in de buurt van de bibliotheek, passeert er toevallig en besluit even binnen te wippen, kijken of er iets interessants te vinden is.*

2 Bemiddeling: ontmoeting cultuuruiting - publiek in cultuurhuis

2.a Twee gesprekspartners...

Elk cultuurhuis heeft twee aandachtsvelden. Enerzijds is er aandacht voor de cultuuruiting: programmering, presentatie, archivering, conservatie... Anderzijds is er aandacht voor het publiek: publieksonderzoek, promotie, communicatie, klantenbinding... **In deze tekst spreken we verder van de 'cultuurkant' en van de 'publiekskant' van een cultuurhuis om de beide aandachtsvelden aan te duiden, niet om het huis virtueel op te delen in netjes afgegrensde gebieden** (hoewel het verschillende mensen en zelfs afdelingen kunnen zijn die zich met de beide 'kanten' bezighouden). De betekenis van cultuurhuizen ligt immers in de ontmoeting van beide velden, in het bij elkaar brengen van cultuuruiting en publiek, in het gesprek tussen beide.

Cultuuruiting en publiek hebben elkaar iets te bieden, en ze kunnen elkaar ook beïnvloeden.

Het publiek biedt de cultuuruiting een oog en een oor, een ontvanger die door zijn kijkende/luisterende/lezende actie de cultuuruiting completeert en zin geeft. De cultuuruiting biedt het publiek een ervaring, die in het beste geval meeslepend, onvergetelijk en leerrijk is. De invloed van de cultuuruiting op het publiek ligt in die ervaring en haar effecten. De invloed van het publiek op de cultuuruiting kan direct zijn wanneer publiek en (uitvoerend) kunstenaar tegelijkertijd aanwezig zijn (de invloed van een theaterpubliek op het verloop van een voorstelling bijvoorbeeld) en indirect wanneer bijvoorbeeld bij de creatie of programmering rekening wordt gehouden met het publiek.

Het gesprek tussen beide partners kan plaatsvinden zonder tussenkomst van een derde, van een bemiddelaar. Dikwijls is echter een bepaalde vorm en graad van bemiddeling aangewezen om het gesprek op gang te brengen en/of te begeleiden. Daarbij is het belangrijk om beide gesprekspartners op een correcte manier te benaderen en hen de bemiddeling te bieden die ze nodig hebben. Bemiddeling slaat op die manier de brug tussen cultuuruiting en publiek, probeert barrières op te ruimen en deuren te openen. **Bemiddeling wil stimuleren maar niet manipuleren.** Het is niet de bedoeling om bijvoorbeeld het publiek te hersenspoelen of de cultuuruiting te verantwoorden en evenmin kan bemiddeling van een scepticus een cultuurliefhebber maken of van een minder geslaagde/gesmaakte cultuuruiting een succes.

2.b ...en één bemiddelaar?

Zodat alle activiteiten van het cultuurhuis (programmering, presentatie, promotie...) zijn op een of andere manier op de ontmoeting tussen cultuuruiting en publiek gericht. **De bemiddeling tussen**

beide is dan ook idealiter een bekommernis en verantwoordelijkheid van het hele huis: een houding die de hele werking mee bepaalt en een bezorgdheid van iedereen die er werkt. De ontmoeting tussen cultuuruiting en publiek is echter een complexe gebeurtenis, waarop verschillende factoren een invloed hebben. Daarom bestaat in vele cultuurhuizen een functie die zich specifiek met deze ontmoeting bezighoudt met als doel die ontmoeting alle kansen te geven om uit te groeien tot een betekenisvolle en waardevolle ervaring. Deze functie wordt al naargelang de situatie – en de grootte en prioriteiten van het cultuurhuis – ingevuld door speciaal daartoe aangestelde medewerkers ('publiekswerkers', 'educatieve medewerkers', 'bemiddelaars') of wordt met andere functies gecombineerd. Belangrijk is dat wie die functie vervult ook deelneemt aan de ontwikkeling van de visie en het beleid van het hele cultuurhuis.

De bemiddelaars – zoals we diegenen die zich met deze functie bezighouden in deze tekst verder zullen noemen – **werken voor een geslaagde bemiddeling nauw samen met de andere functies in het cultuurhuis**, zowel van de cultuurkant als de publiekscant.

De bemiddeling tussen publiek en cultuuruiting steunt bijvoorbeeld op informatie en expertise die zowel van de cultuur- als van de publiekscant van het cultuurhuis afkomstig zijn (wat is de cultuuruiting? wie is het publiek?) en gebeurt in overleg met beide. Aan deze informatie en expertise voegen de bemiddelaars gespecialiseerde kennis en ervaring toe voor dit taakgebied, zoals bemiddelingstechnieken en -methodieken. Voor een optimale bemiddeling geven zij omgekeerd ook vanuit die gespecialiseerde informatie en expertise input aan de cultuur- en publiekscant zodat zij hun respectievelijke werking daarop zouden kunnen afstemmen. Bemiddeling heeft bijvoorbeeld meer kans op slagen als de presentatie van museumobjecten (cultuurkant) afgestemd is op kijkpatronen van toeschouwers (bemiddeling) of als het aanspreken van nieuwe groepen in het potentieel publiek (publiekscant) gebeurt in overeenstemming met de mogelijke ontwikkeling van nieuwe bemiddelingsinstrumenten (bemiddeling).

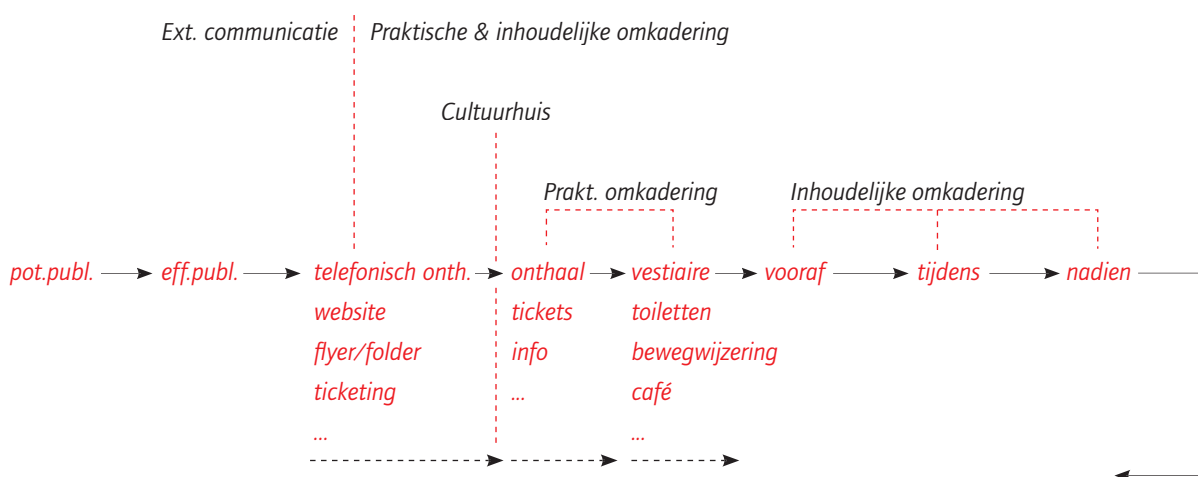
Met de communicatiemedewerker(s) is zo'n wederzijdse samenwerking bijvoorbeeld van bijzonder belang, onder andere omdat zij het publiek als eersten aanspreken, op die manier de verwachtingen van het publiek mee bepalen en kennis over het publiek vergaren. Zeker in het geval van bijvoorbeeld projecten naar specifieke groepen toe, waarbij de bemiddelaar dikwijls als eerste de contacten legt, is die samenwerking een noodzaak. Aan de andere kant is een goede samenwerking met bijvoorbeeld de medewerkers die instaan voor de presentatie van de cultuuruiting (van programmatoren tot curatoren) zeer belangrijk, omdat de manier waarop en de context waarin een cultuuruiting aan het publiek wordt gepresenteerd een grote invloed heeft op de ontmoeting tussen beide. De verwevenheid van deze verschillende functies en de appreciatie van hun impact op de ontmoeting tussen cultuuruiting en publiek, komen onder meer tot uiting in het feit dat ze dikwijls gecombineerd worden tot één cluster van taakgebieden. De bemiddelaar is dikwijls ook verantwoordelijk voor de externe communicatie en neemt er bijvoorbeeld in vele kleinere musea eveneens de functie van tentoonstellingsmaker bij. In dergelijke gevallen is het echter van belang om zich bewust te zijn van deze verschillende taakgebieden.

Zowat elke functie in een cultuurhuis heeft kortom een rol te spelen in de bemiddeling, maar in deze tekst willen we ons concentreren op de specifieke bemiddelingsfunctie: de werking die de bemiddelaar opzet om de ontmoeting tussen cultuuruiting en publiek te laten uitgroeien tot een betekenisvolle en waardevolle ervaring. We focussen met andere woorden op **de bemiddelaar: die medewerker van het cultuurhuis die de krijtlijnen van de bemiddeling vastlegt en de bemiddelingsinstrumenten ontwikkelt**. Daarbij verdienen de medewerkers van het cultuurhuis die een uitgesproken aandeel hebben in de bemiddeling een bijzondere vermelding: baliepersoneel, suppoosten, zaalwachters, gidsen enzovoort. Zij vormen dikwijls, eerder dan de bemiddelaar zelf, het gezicht van het huis, de gastheren en -vrouwen, en zijn daarom de eerste partners met wie de bemiddelaar moet samenwerken.

Praktische en inhoudelijke omkadering van de ontmoeting

De bemiddelaar kan op verschillende manieren invloed uitoefenen op het al dan niet uitgroeien van de ontmoeting van cultuuruiting en publiek tot een betekenisvolle en waardevolle ervaring. In het algemeen kunnen we daarbij twee grote benaderingen onderscheiden, die beide belangrijk voor het eindresultaat zijn. Het gaat om de praktische en inhoudelijke omkadering van het traject dat het publiek aflegt, vanaf het moment dat het heeft besloten om naar een bepaald cultuurhuis te komen (en dus effectief publiek wordt) tot aan de ontmoeting met de cultuuruiting, en vervolgens ook op de weg terug naar buiten. **De inhoudelijke omkadering is het onderwerp van deze tekst**, en het is ook dit specifieke taakgebied dat we hier aanduiden met 'bemiddeling' (zie ook punt 5 terminologie). Vooraleer daarop dieper in te gaan, schetsen we hier kort het hele plaatje.

Traject van het publiek

Met 'praktische omkadering' bedoelen we activiteiten en ingrepen op het vlak van onthaal, bewegwijzering, zitgelegenheid en -comfort... We noemen deze aspecten van de omkadering van de ontmoeting tussen cultuuruiting en publiek 'praktisch' omdat deze in hoofdzaak op die manier door het publiek worden ervaren: het is praktisch om goed te kunnen zitten, om gemakkelijk de weg te vinden, om vlot informatie te krijgen over openingsuren en prijzen... Het spreekt echter vanzelf dat aan een goede praktische omkadering een grondige visie, een uitgebreide kennis over cultuuruiting en publiek en veel denkwerk – dus inhoudelijke input – ten grondslag ligt.

Met 'inhoudelijke omkadering' bedoelen we activiteiten en ingrepen op het vlak van de inhoudelijke bemiddeling bij de feitelijke ontmoeting tussen publiek en cultuuruiting, dus bij het kijken, luisteren, lezen... Daarbij denken we onder andere aan folders, rondleidingen, lezingen, besprekingen, spelen, workshops, audioguides, ontmoetingen, voorleessessies, documentatiehoeken en muurteksten. Deze aspecten van de omkadering typeren we als 'inhoudelijk' omdat ze het publiek willen aanzetten tot associëren, tot doordenken, tot beleven, ... (deze inhoud kan overigens zowel over inhoudelijke als over technische aspecten van de cultuuruiting gaan). Het hoeft echter geen betoog dat aan elke inhoudelijke omkadering heel wat organisatie en praktische rompslomp te pas komt.

De praktische omkadering begeleidt en beïnvloedt het publiek vanaf het moment dat het effectief publiek wordt tot het vertrek, dus zowel voor, tijdens als na de ontmoeting met de cultuuruiting. De inhoudelijke omkadering focust op de ontmoeting zelf, maar doet dit eveneens voor, tijdens en na. Beide hebben met andere woorden invloed op de ontmoeting, maar

het eerste vooral op praktisch/fysiek vlak en het tweede inhoudelijk. Het zitcomfort van de stoeltjes in de theaterzaal bijvoorbeeld – een bijzonder belangrijke factor bij de ontmoeting tussen toeschouwer en theaterstuk – behoort tot de praktische omkadering en een voor- of nabespreking, een folder met uitleg over het stuk, onder- of boventiteling met de (vertaalde) tekst en dergelijke meer maken onderdeel uit van de inhoudelijke omkadering. Beide zijn belangrijk voor een betekenisvolle en waardevolle ervaring.

Voorbeeld

Een voorbeeld van het inhoudelijke aspect van praktische omkadering:

Vooraleer de toegankelijkheid van het cultuurhuis – en dus ook van de cultuuruiting – voor mensen met een lichamelijke handicap concreet aan te pakken, is het aangewezen om stil te staan bij de noden van het eigen effectief en potentieel publiek en bij de mogelijkheden en beperkingen van het cultuurhuis en de cultuuruiting (bij een cultuuruiting die niet gehoord noch aangeraakt kan worden, zijn aanpassingen voor blinden bijvoorbeeld geen prioriteit) en de bestaande studies over toegankelijkheid door te nemen. Op die manier kan de praktische omkadering gericht (rekening houdend met het publiek dat er ook gebruik van zal maken), met kennis van zaken (niet zomaar een hellend vlak, maar één met de juiste hellingsgraad) en binnen een totaalvisie (niet enkel de breedte van de deur aanpakken, maar bijvoorbeeld ook bekijken of de begeleiders op een korting of gratis toegang kunnen rekenen, of het onthaalpersoneel speciale instructies of zelfs een training moet krijgen enzovoort) worden gerealiseerd.

Een voorbeeld van het praktische aspect van inhoudelijke omkadering:

Bij het realiseren van een folder komen naast het inhoudelijke heel wat praktische zaken kijken: tekstredactie, beeldproductie, vormgeving, druk, prijsoffertes, lettergrootte, kleur van de letter en kleur van het blad (grootte en kleur in functie van onder andere de verlichting op de plek waar de folder gelezen zal worden), vertalingen enzovoort.

2.d

Mogelijkheden en beperkingen van de ontmoeting

Elke ontmoeting tussen publiek en cultuuruiting kent zijn specifieke mogelijkheden en beperkingen. Deze worden bepaald door zowel de cultuuruiting als het publiek. Is er de mogelijkheid om te bemiddelen tijdens het contact (bijvoorbeeld bij het bekijken van een museumobject) of niet (bij bepaalde voorstellingen)? Is de cultuuruiting controversieel? Heeft het publiek voorkennis? Is het publiek divers of (tot op zekere hoogte) homogeen? Komt het publiek individueel of in groep? Is de cultuuruiting beroemd en berucht (Mona Lisa) of integendeel onbekend en voorlopig onbemind? Is het bezoek de eigen keuze van het publiek of komt het in georganiseerd verband? Verwacht het publiek zich te ontspannen of iets te weten te komen? Enzovoort.

Binnen de mogelijkheden en beperkingen van de ontmoeting kunnen bijgevolg verschillende dingen gebeuren tussen cultuuruiting en publiek, gaande van intentioneel leren tot esthetisch genot, van ontspanning tot catharsis, van verveling tot jezelf verliezen, van walging tot herkenning, van iets opsteken tot inspiratie opdoen...

Voorbeeld

Mogelijkheden en beperkingen voor bemiddeling bij een monument.

- *Niet alleen binnen, maar ook buiten: het publiek kan het monument ook aan de buitenzijde bekijken. Mogelijkheid: op die manier kan de ontmoeting tussen publiek en cultuuruiting de klok rond gebeuren (indien het monument zich niet op een afgesloten terrein bevindt). Beperking: het publiek ziet niet noodzakelijk iemand van het cultuurhuis die hem informatie zou kunnen geven. Dat vraagt om een aangepaste bemiddeling buiten: permanent ter beschikking, voor verschillende groepen in het publiek, slijtvast, verlichting van bemiddelingsinstrument en monument enzovoort. Bijkomend aandachtspunt: voor rondleidingen moet overwogen worden om bijvoorbeeld paraplu's te voorzien, zodat het bezoek ook bij slecht weer buiten plaats kan vinden.*
- *'Onveranderlijkheid': het monument zelf is niet aan veranderingen onderhevig (enkel eventuele tentoonstellingen binnen). Mogelijkheid: er kan een bemiddeling worden uitgewerkt die gedurende langere tijd kan dienen en waarin dus relatief meer kan worden geïnvesteerd. Beperking: de bemiddeling 'fris' houden kan een grotere inspanning vragen.*
- *Monument als cultuurhuis en cultuuruiting tegelijk. Mogelijkheid: er is meer diversiteit door het samen voorkomen van het gebouw, de collectie in het gebouw en eventuele tuinen en er hangt bovendien dikwijls een speciale sfeer die het publiek meteen in de 'juiste' stemming brengt. Beperking: de bewegingsvrijheid wordt beperkt aangezien er in een monument dikwijls minder mogelijk is op het vlak van het aanbrengen van bemiddelingsinstrumenten (bijvoorbeeld luisterpunten waarvoor er elektriciteit moet worden gelegd, gaten in de muur geboord...), wat de grootte van de groepen betreft (de draagkracht van de oude vloeren, de breedte van de gangen...) enzovoort.*

Wat er gebeurt tussen het publiek en de cultuuruiting, met welke ervaring het publiek weer vertrekt, hangt ook af van de aanpak van de bemiddeling, dus van de keuzes, doelstellingen en methodes waarvoor gekozen wordt. Deze worden eveneens beïnvloed door de mogelijkheden en beperkingen van zowel cultuuruiting als publiek. Op die manier kan bemiddeling alles zijn van geen bemiddeling over de basisbemiddeling die standaard wordt voorzien tot een bijzondere bemiddeling. Geen bemiddeling kan bijvoorbeeld worden ingegeven door de cultuuruiting als een betekenisvolle en waardevolle ontmoeting enkel kan ontstaan als het publiek de cultuuruiting zonder inhoudelijke omkadering kan ervaren, omdat de omkadering bijvoorbeeld het verrassingselement zou kunnen wegnemen. Aan het andere einde van het spectrum kan bijvoorbeeld worden geopteerd voor een bijzondere bemiddeling als bepaalde groepen in het publiek specifieke noden of verlangens hebben, zoals kinderen, lerarenopleiding, mensen met een mentale handicap enzovoort, waarvoor een bemiddeling op maat kan worden gemaakt.

De algemene visie van het cultuurhuis op de ontmoeting tussen cultuuruiting en publiek is daarbij een richtingaanwijzer voor de aanpak van de bemiddelaar.

3 Bemiddeling: definiëring

Wat houdt deze bemiddeling tussen publiek en cultuuruiting volgens ons in? Aan de ene kant is het zeer divers. De vorm die de bemiddeling aanneemt, is afhankelijk van de cultuuruiting (verschillend per vorm), afhankelijk van het huis (keuzes van huis en verantwoordelijken) en afhankelijk van het publiek. Aan de andere kant kunnen we in deze complexe materie toch een aantal gemeenschappelijke lijnen trekken: uitgangspunten die voor bemiddeling los van de cultuurvorm, het huis of het publiek, kunnen worden gehanteerd. Bemiddeling kan op verschillende manieren in de praktijk worden gebracht, volgens verschillende methoden en visies, maar altijd binnen hetzelfde kader: de ontmoeting tussen publiek en cultuuruiting die we door bemiddeling trachten te laten uitgroeien tot een betekenisvolle en waardevolle ervaring voor het publiek, met respect voor de cultuuruiting. Het zijn dit kader en die uitgangspunten die we hier trachten te schetsen.

3.a Twee partners: spanning

Op zich is de bemiddeling tussen cultuuruiting en publiek niet nieuw. De bemiddeling in het verleden verschilde echter op belangrijke punten van de hedendaagse versie. Kunst en cultuur waren vroeger een middel om de massa te verheffen (kunst adelt), het volk op te voeden en te vormen. Er is altijd al een spanning geweest tussen de soevereiniteit van de cultuuruiting en de neiging om deze te ge/misbruiken voor het bereiken van bepaalde doeleinden: cultuuruitingen werden als een middel ingezet ter lering, ter vermaak, ter glorificatie, ter herinnering, ter verduidelijking... Een van die middelfuncties van kunst en cultuur is de functie 'educatie' die in cultuurhuizen is ontstaan: de cultuuruiting werd gebruikt als middel om het publiek iets bij te leren, de ontmoeting tussen cultuuruiting en publiek werd gezien als een educatief, opvoedend contact.

Een dergelijke houding tegenover kunst en cultuur had natuurlijk spanningen tussen de cultuuruiting en de 'bemiddelaar' als gevolg, tussen de autonomie van de kunst/cultuurwereld aan de ene kant en een vormingsvraag vanuit de politiek aan de andere kant. Deze spanning vertaalde zich in een slingerbeweging die bijvoorbeeld de afgelopen vijftig jaar duidelijk te volgen was: gedurende een tijd ligt de nadruk op de middelfunctie van de cultuuruiting, dan is er weer meer aandacht en appreciatie voor de cultuuruiting op zich, gevolgd door weer een periode van vormingsinzet enzovoort.

Vandaag wordt naar nieuwe verhoudingen gezocht in de bemiddelingspraktijk. Sporen van deze spanning zijn echter nog altijd duidelijk in bijvoorbeeld de houding van bepaalde critici en kunstenaars tegenover bemiddeling (cultuuruiting spreekt voor zich) of de manier waarop bemiddeling nog veel te sterk aan de publiekscant van de cultuurhuizen wordt gesitueerd (vormingsvraag die niets met cultuuruiting te maken heeft), terwijl haar plaats in principe in het middenveld tussen de kant van de cultuuruiting en de kant van het publiek is.

Zowel de autonomie van de cultuuruiting als de vragen vanuit de politiek/maatschappij vinden vandaag hun plaats in de bemiddelingspraktijk, waarbij naar een evenwicht tussen beide wordt gestreefd. Afhankelijk van de context (het cultuurhuis, het publiek, de cultuuruiting) zal dat evenwicht anders gesitueerd zijn. Het bildungsideaal – waarbij het belerende tegenwoordig weliswaar is geëvolueerd in het lerende – kan daarbij probleemloos een plaats krijgen in de juiste context (bijvoorbeeld in een cultuurcentrum of volkshogeschool).

3.b

Twee partners: autonomie

De hedendaagse bemiddelingspraktijk zoekt dus naar nieuwe verhoudingen. Het expliciet vormende/educatieve, het louter gebruiken van de cultuuruiting als middel, wordt in vraag gesteld en hetzelfde geldt voor het idee dat een cultuuruiting voor zich zou spreken.

De bemiddeling gaat zich meer in het midden opstellen, als een echte bemiddelaar tussen de cultuuruiting en het publiek, tussen de kunst/cultuurwereld en de politiek/maatschappij. De bemiddeling is rekening gaan houden met de mogelijkheden en beperkingen van beide, maar vooral met de eigenheid en autonomie van de twee partners die de bemiddelaar nauwer bij elkaar wil brengen: de cultuuruiting is geen middel meer maar wordt om zichzelf geapprecieerd en het publiek is niet langer een leeg vat, onbeschreven blad of onwetende massa die hoognodig moet worden onderwezen in de cultuuruitingen en opgevoed naar de juiste, verheffende voorbeelden.

Voorbeeld

Wandelgesprek in een kunstmuseum: kunstwerk en toeschouwer als autonome partners in gesprek.

Bij een wandelgesprek wandelen gids en groep samen door het museum en worden de kunstwerken besproken. De gids draagt geen informatie over op de groep die dit als een lijdend voorwerp ondergaat en waarbij de kunstwerken illustraties worden bij het verhaal, maar gaat op een interactieve manier aan de slag met de kennis en ervaring van de groep om de kunstwerken te interpreteren. De groep wordt aangesproken en hun kennis en ervaring worden geactiveerd in de interpretatie van het kunstwerk. De gids speelt eveneens een actieve rol door te bemiddelen in dit proces en het te voeden met weloverwogen vragen en toegevoegde informatie. De interactie steunt op een bredere invulling van wat informatie kan zijn: de informatie die door de groep wordt aangedragen wordt op gelijke voet behandeld met de informatie die door de gids/cultuuruiting wordt toegevoegd. Op die manier wordt afgestapt van die ene canonieke interpretatie: er zijn verschillende verhalen, verschillende uitkomsten mogelijk. Dergelijke bemiddeling is heel flexibel: aanpasbaar aan cultuuruiting en publiek.

Het betekenisvol en waardevol kijken/luisteren/lezen is een doel op zich geworden, noch de cultuuruiting noch het publiek zijn lijdende voorwerpen in de handen van de bemiddelaars. Deze ontwikkeling komt overeen met een actuele vraag vanuit de politiek naar de kunst/cultuurwereld, maar die gaat niet over onderwijzen of opvoeden, wel over openstellen en toegankelijk maken.

3.c

Niet alleen educatie, wel altijd leren

Door zich echt als bemiddelaar tussen cultuuruiting en publiek op te stellen, met respect voor de autonomie en eigenheid van beide en in overeenstemming met de vraag vanuit de politiek/maatschappij, is de taak van de bemiddeling heel breed geworden. Waar de bemiddeling vroeger bijna uitsluitend op educatie of intentioneel leren was gericht (vandaar dat vroeger de naam 'educatieve dienst' zowat overal in gebruik was), komen nu veel meer verschillende aspecten aan bod. **De aanpak is geëvolueerd van een eerder eenkennig en beperkt aanbod naar een keuzemenu.**

We zijn ons er nu van bewust dat het contact tussen cultuuruiting en publiek veel meer verschillende dingen kan inhouden en betekenen dan educatie en dat het tot andere effecten kan leiden dan leren. Belangrijker dan dat inzicht nog, is het feit dat we het **nu ook durven 'toelaten' en zelfs bevorderen dat er sprake kan zijn van louter genieten, ontspannen en beleven** (ook vroeger was er vanzelfsprekend plaats voor genieten – geen leren zonder genot – maar niet in de eerste plaats als doel op zich, eerder als middel om te leren).

De bemiddeling vertrekt vandaag dan ook vanuit de soevereiniteit van de cultuuruiting en vanuit de wensen en verwachtingen van het publiek. Het is niet langer de bemiddeling die vooropstelt wat het publiek met de cultuuruiting aanmoet, **het is aan het publiek om te beslissen wat hij ervan wil of verwacht**. Rekening houdend met deze wensen en verwachtingen van het publiek handelen de bemiddelaars, bieden zij mogelijkheden aan.

De mogelijkheden die bemiddeling aanbiedt, zijn bijgevolg heel breed en divers. De bemiddeling stelt het publiek nu een **keur van instrumenten** ter beschikking (vroeger bij een klassiek educatieve aanpak had het publiek natuurlijk ook altijd een keuze: wel of niet gebruik maken van de aangeboden instrumenten). Uit dit aanbod kan het publiek kiezen welk instrument het beste aansluit bij de reden voor zijn bezoek en bij zijn verwachtingen en mogelijkheden (niets kiezen is nu vanzelfsprekend ook nog steeds een optie). Deze **instrumenten zijn niet langer prioritair gericht op educatie of intentioneel leren**.

Waar bemiddelaars er vroeger van overtuigd waren dat het hun taak was en dat het ook mogelijk was om het publiek in een cultuurhuis aan de hand van cultuuruitingen te onderwijzen, komt de bemiddeling nu meer en meer tot het inzicht dat het publiek altijd uit de ontmoeting met een cultuuruiting zal leren – zoals ieder van ons uit elke ervaring leert, al is het dat die niet voor herhaling vatbaar is – maar dat dat leren niet (noodzakelijk) intentioneel gebeurt binnen de context van een cultuurhuis.

De bemiddeling wil niet meer op een belerende manier onderwijzen of opvoeden, maar is zich wel bewust van de effecten die het contact met cultuuruitingen kan hebben. Deze effecten kunnen educatief van aard zijn, maar dat wordt niet noodzakelijk als doelstelling van de bemiddeling naar voor geschoven. **Wel wordt in de bemiddelingsaanpak rekening gehouden met de verschillende leerstijlen van bezoekers en de potentiële leereffecten van het contact met een cultuuruiting, wat in overeenstemming is met de actuele aandacht van de politiek/maatschappij voor levenslang en levensbreed leren en voor het aanscherpen van competenties op het vlak van zelfstandig keuzes maken en creativiteit.**

Voorbeeld

Spellen: ze zijn ontspannend, maar tegelijk leerrijk. Ze worden niet noodzakelijk in de eerste plaats gemaakt om te leren (bijvoorbeeld wel om de betrokkenheid te verhogen, om de interesse van het kind op te wekken, om de collectie te actualiseren en activeren, om de concentratie/spanningsboog te verleggen, als rustpunt – als er zitgelegenheid is voorzien – of pauzemoment – het wordt als mentaal ontspannend ervaren, de zinnen worden verzet – in een parcours), maar ze hebben wel leereffecten die meestal ook worden ingecalculeerd bij de ontwikkeling en realisatie ervan (er wordt iets over de cultuuruiting of het cultuurhuis geleerd, meer of minder naargelang hoe het spel ineenzit).

Voorbeeld van een spel: een eigen wapenschild maken op de computer in een geschiedkundig museum. (gezien in Victoria & Albert Museum in Londen)

- *activiteit: zelf de handen uit de mouwen steken*
- *ontspannend (mentaal, maar ook fysiek: zitten)*
- *niet leeftijdsgebonden: iedereen vindt dit leuk*
- *fantasie wordt aan het werk gezet, bij klein (ridders, kastelen...) en groot (naam en faam, welke leuze...)*
- *betrokkenheid bij de collectie wordt verhoogd + collectie wordt actueel*
- *mogelijkheid om eigen schild naar huis te mailen: effect loopt achteraf nog door, bezoek zal worden herinnerd*
- *kennismaking met basisprincipes van de heraldiek: je leert de elementen waaruit zo'n schild is opgebouwd en hun betekenis*

Bemiddeling vandaag ontwikkelt nog steeds instrumenten voor een publiek dat naar de cultuuruiting komt met als expliciet doel om te leren (intentioneel leren, meestal binnen de context van het onderwijs), maar een belangrijk verschil met vroeger is dat het nu dat publiek zelf is dat voor een op intentioneel leren gerichte bemiddeling kiest. De andere instrumenten worden met een verschillend oogmerk ontwikkeld (bijvoorbeeld genieten of beleven), voor een publiek dat andere doelstellingen heeft dan intentioneel leren. Aangezien echter ook dit publiek willens nillens uit de ontmoeting met de cultuuruiting zal leren (niet-intentioneel leren), is het ideaal als ook deze instrumenten met die effecten rekening houden.

3.d

Van educatie naar bemiddeling: een aangepaste expertise

Het belangrijkste verschil met de klassieke educatieve diensten ligt minder in het afstappen van educatie of intentioneel leren als exclusief doel, als wel in de **open houding naar cultuuruiting en publiek toe**. Geen van beide is nog lijdend voorwerp, respectievelijk middel en leeg vat. Deze evolutie van een klassieke educatieve naar een bemiddelingspraktijk vraagt een aanpassing van de educatief medewerker die bemiddelaar wordt. Bemiddelen bij de ontmoeting tussen cultuuruiting en publiek **vergt immers een andere aanpak dan het uitleggen of aanleren van een cultuuruiting aan een publiek**. Naast kennis van zowel de cultuuruiting als het publiek wordt het bijvoorbeeld noodzakelijk om kennis op te bouwen van bemiddelingstechnieken en -methodieken, interactie, groepsdynamiek enzovoort. Die specifieke expertise van een bemiddelaar kan je je niet eigen maken in een opleiding (die bestaat niet), maar met literatuur, casestudies en experimenten in de praktijk kom je een heel eind. Bovendien bestaan er organisaties en andere mogelijke partners die de bemiddeling kunnen ondersteunen.

Kennis van cultuuruiting

De bemiddeling in een cultuurhuis concentreert zich op de ontmoeting tussen de cultuuruiting en het publiek. Daaruit volgt dat de bemiddelaar in de eerste plaats kennis moet hebben van de in zijn cultuurhuis gepresenteerde cultuuruitingen, deze moeten zijn specialisatie zijn of worden. De grote troef – en de eigenheid – van bemiddeling in cultuurhuizen is immers juist dat er echte cultuuruitingen aanwezig zijn.

De bemiddeling focust zich met andere woorden op dat kunstwerk, die voorstelling, dat boek en hun respectievelijke context (kunstenaar, oeuvre, kunststroming enzovoort), niet op de kunst-, theater- of literatuurgeschiedenis in het algemeen. **Het is prioritair dat de bemiddeling zo dicht mogelijk bij de cultuuruiting blijft, de afstand tussen de bemiddelingsinstrumenten en de cultuuruiting**

zo klein mogelijk houdt. Een folder bijvoorbeeld zal handelen over de specifieke cultuuruiting en haar context, niet over de algemene geschiedenis. Cursussen over de kunst, het theater, de literatuur worden aangeboden binnen sectoren die daarin gespecialiseerd zijn. In tweede instantie kan het cultuurhuis dan beslissen om bemiddelingsinstrumenten aan te bieden die zich op een grotere afstand van de cultuuruiting bevinden, zoals een meer algemene cursus, maar die blijven altijd als doel hebben de ontmoeting tussen publiek en cultuuruiting tot een betekenisvolle en waardevolle ervaring te laten uitgroeien. **Elk cultuurhuis moet wat dat betreft zijn totaalpolitiek bepalen en belangrijk daarbij is de taakverdeling over de regio gezien:** (de bemiddeling van) een cultuurhuis moet zich positioneren ten opzichte van andere huizen en organisaties en aanvullend werken, zodat het publiek de meest ruime en kwalitatieve keuze kan worden aangeboden in plaats van op verschillende plaatsen hetzelfde te krijgen voorgeschoteld. Belangrijk voor die aanvullende aanpak is dat het publiek een overzicht krijgt van het aanbod in een regio, bijvoorbeeld doordat de verschillende cultuurhuizen naar elkaar verwijzen.

De bemiddeling focust daarbij op de ontmoeting met die unieke cultuuruiting, niet op het zelf creëren; leren beeldhouwen, toneel spelen, romans schrijven, ook daarin zijn er andere sectoren gespecialiseerd. De gelegenheid om een authentieke cultuuruiting te ervaren biedt zoveel mogelijkheden, dat het jammer zou zijn om zich van deze inhoud af te keren en zich dikwijls in afzondering op technieken toe te spitsen. Ook hier geldt echter het criterium van de afstand: **prioritair is het ervaren van de cultuuruiting zelf, maar in tweede instantie kan het oefenen van een techniek worden ingeschakeld als bemiddelingsinstrument om de ervaring van de cultuuruiting uit te diepen.**

Kennis van publiek

Aangezien de bemiddeling in een cultuurhuis zich concentreert op de ontmoeting tussen de cultuuruiting en het publiek, moet de bemiddelaar eveneens trachten zijn publiek zo goed mogelijk te leren kennen.

Aan de ene kant kan dat bijvoorbeeld op basis van gegevens die uit diverse publieksonderzoeken komen, bij voorkeur gevoerd in het eigen cultuurhuis (meestal door externe communicatie), maar eventueel ook in gelijkaardige huizen of overkoepelend in de sector. Op die manier kan de bemiddelaar een kijk krijgen op de algemene kenmerken van zijn publiek. **Deze algemene kennis mag zich echter niet beperken tot parameters als leeftijd en opleiding; kennis over leerstijlen, ontwikkelingsniveaus en dergelijke is eveneens van belang om te bepalen hoe het publiek best te benaderen.** Daarom bestaat een uitgebreide literatuur.

Aan de andere kant is het aangewezen om zelf het effectief publiek van zijn cultuurhuis te observeren en te interviewen, om ook informatie te verzamelen die verder/dieper gaat dan algemene vaststellingen, en die tot op zekere hoogte typisch is voor het eigen publiek. De bemiddeling die het dichtst bij het publiek staat en er het meest rekening mee kan houden, is die waarbij een persoon, meestal een gids, rechtstreeks in dialoog treedt met het publiek en bijvoorbeeld naar achtergrond en verwachtingen kan peilen.

Het bemiddelingsaanbod moet voor een geslaagde bemiddeling zoveel mogelijk zijn afgestemd op de mogelijkheden en beperkingen, wensen en verwachtingen van het eigen effectief publiek. Zoals bij de cultuuruiting geldt ook hier dat een kleine afstand tussen publiek en bemiddeling optimaal is: **een ideale bemiddeling is er één op maat, die antwoorden kan formuleren op persoonlijke vragen van de bezoeker. De bemiddelaar zal dus streven naar maatwerk, maar moet zich er tegelijk van bewust zijn dat het onmogelijk is om echt iedereen een maatpak aan te meten.**

Kennis van bemiddeling

Om de ontmoeting tussen publiek en cultuuruiting te laten uitgroeien tot een betekenisvolle en waardevolle ervaring, moet de bemiddelaar zich daarenboven verdiepen in bemiddelingstechnieken en -methodieken, in het begeleiden van leerprocessen (intentionele en niet-intentionele) van mensen, in het begeleiden van groepsprocessen, in mogelijke werkvormen enzovoort. Omdat er bijvoorbeeld verschillende leerstijlen zijn, moet de bemiddelaar differentiëren in het aanbod van instrumenten, impulsen en mogelijkheden.

Het doel van bemiddeling is de afstand verkleinen tussen cultuuruiting en publiek. Kennis van kenmerken en processen, mogelijkheden en beperkingen, aandachts- en knelpunten van interactie kan dat doel – steeds vertrekkende van (de kennis over de) cultuuruiting en (de kennis over het) publiek – helpen bereiken.

Voorbeeld

Bemiddeling afgestemd op verschillende leerstijlen van het publiek, bijvoorbeeld bij een concert (hedendaags klassiek).

De basisinformatie kan op uiteenlopende manieren worden aangeboden zodat rekening wordt gehouden met de verschillende leerstijlen (verschillende verwerking van informatie) van het publiek. Bijvoorbeeld de informatie over de componist: de bemiddelaar kan om deze informatie te verkrijgen een interview afnemen met de componist en dit zowel verwerken tot een tekst in de programmabrochure als een interview op video.

- *zowel de 'lezer' als de 'luisteraar' wordt aangesproken*
- *er kunnen verschillende soorten informatie worden gegeven: bij de geschreven tekst is er bijvoorbeeld plaats voor een biografie en de vermelding of zelfs bespreking van de belangrijkste werken in het oeuvre, bij de video wordt informatie toegevoegd over het uiterlijk van de componist, er is meer sfeerschepping, de lichaamstaal kan worden geïnterpreteerd, er kan muziek worden ingelast enzovoort*
- *elk medium genereert niet alleen verschillende mogelijkheden op het vlak van informatie, ook de manier van bemiddelen verschilt: bij video wordt bijvoorbeeld meer op het gevoel gespeeld dan bij tekst en bij video is het mogelijk om op verschillende informatieniveaus tegelijk te werken*

Doordat bemiddeling tussen cultuuruiting en publiek een specifieke expertise vraagt, kan de verantwoordelijkheid voor de bemiddeling niet aan een derde worden overgedragen. Aangezien die bemiddeling echter tegelijk ook een heel uitgebreide expertise vraagt en deze haast onmogelijk allemaal door de bemiddelaar kan worden beheerst, kan wel met een externe partij met specifieke kennis en ervaring voor bijvoorbeeld de ontwikkeling van een bepaald bemiddelingsaanbod worden samengewerkt. **De bemiddelaar kan dus iemand anders vragen om de bemiddeling te ondersteunen** (bijvoorbeeld een kunstenaar of een specialist in één of andere kunststroming), **maar de verantwoordelijkheid blijft bij hem.** Hij kan bijvoorbeeld een kunsteducatieve organisatie vragen om een aanbod voor kinderen uit te werken, maar de vraagstelling en de beoordeling van het voorstel blijven wel taken van de bemiddelaar. Voor de bemiddeling naar specifieke groepen toe, kan de bemiddelaar ook beroep doen op de expertise van intermediairs die met deze groepen werken, maar de bemiddelaar blijft verantwoordelijk voor de bemiddeling in het cultuurhuis en de intermediair blijft verantwoordelijk voor het volledige proces dat met de groep wordt doorlopen.

Van educatie naar bemiddeling: bemiddeling als bouwsteen

De bemiddelaar ontwikkelt expertise met betrekking tot de bemiddeling in het contact tussen het publiek en de cultuuruiting in zijn cultuurhuis. Deze expertise wordt ingezet om instrumenten, impulsen en mogelijkheden te creëren die allerlei processen (voor individuele bezoekers, groepen, intermediairs...) ondersteunen; **bemiddeling wordt zo een bouwsteen in het gebouw dat iemand anders aan het bouwen is**. De bemiddeling heeft daarbij altijd een betekenisvol en waardevol contact tussen cultuuruiting en publiek voor ogen. Bemiddelaars staan voor de uitdaging om de processen, wensen en verwachtingen van het publiek op een of andere manier in het contact met de cultuuruiting tot een zinvolle uitkomst te laten komen.

Intentioneel leren – educatie – kan nog altijd gebeuren in een cultuurhuis, maar enkel op aangeven van het publiek. Op die manier kan de cultuuruiting wel nog een middel zijn, maar niet langer vanuit de intentie van de bemiddeling. Als een cultuuruiting nu nog als een middel wordt gezien, dan gebeurt dat vanuit een wens van het publiek (onderwijs bijvoorbeeld, maar de ontmoeting met een cultuuruiting kan door het publiek nog in verschillende andere processen worden ingepland).

Educatie of intentioneel leren kan ook alleen maar gebeuren als het door het publiek wordt in gang gezet: het is onmogelijk voor een cultuurhuis om tijdens en door middel van de ontmoeting tussen de cultuuruiting en het publiek een educatief proces te initiëren, te begeleiden en af te ronden. **Een educatief proces is vaak te complex en vraagt teveel tijd om tijdens de per definitie kortstondige ontmoeting tussen de cultuuruiting en het publiek te kunnen worden afgewikkeld.** Intentioneel leren of educatie in een cultuurhuis is dan ook enkel mogelijk binnen een proces dat door anderen – we denken daarbij in de eerste plaats aan het onderwijs – is opgestart, wordt begeleid en afgerond; de ontmoeting tussen cultuuruiting en publiek is dan een schakel in het volledige educatieve proces.

Voorbeeld

In een zesde jaar secundair onderwijs organiseren de leerkrachten een projectweek ter voorbereiding van de studiereis naar Italië. Tijdens die reis zullen de leerlingen ook een voorstelling in de opera van Milaan bijwonen. Tijdens de projectweek worden verschillende activiteiten ingericht die de leerlingen een kader willen aanreiken om later meer uit de reis zelf te kunnen halen. Er wordt ook rond het bezoek aan de opera gewerkt, omdat de leerlingen er geen ervaring mee hebben en ze in Milaan bijvoorbeeld niet op Nederlandstalige boventiteling moeten rekenen. Daarom contacteren de leerkrachten de dichtstbijzijnde opera met de vraag of zij hun leerlingen een kijkwijzer kunnen aanreiken (hoe lees ik een opera?), een idee kunnen geven van wat er allemaal bij komt kijken enzovoort. In het hele leerproces – de voorbereiding waarbij de leerkrachten bijvoorbeeld samen met hun leerlingen het te bekijken stuk doornemen en bespreken en het onderwerp in de historische context plaatsen, het bezoek zelf, de nabespreking ervan – vormt de bemiddeling van de opera tijdens de projectweek een bouwsteen, bijvoorbeeld door middel van een rondleiding achter de schermen.

Cultuurhuizen zijn nog altijd leeromgevingen, ook op een intentionele manier, maar de bemiddeling in cultuurhuizen neemt meer en meer zijn logische positie in tegenover andere sectoren die zich bezighouden met leren. De bemiddeling is niet alleen op zoek naar nieuwe verhoudingen met de cultuuruiting, met het publiek en met de politiek/maatschappij, maar ook met sectoren als het

onderwijs (dagonderwijs, avondonderwijs, deeltijds (kunst)onderwijs enzovoort), het jeugdwerk, het sociaal-cultureel volwassenenwerk en de kunsteducatieve organisaties (actief in verschillende sectoren). Deze sectoren ontmoeten elkaar in het contact tussen cultuuruiting en publiek, maar het wordt steeds duidelijker wie bij deze ontmoeting welke verantwoordelijkheden en expertise heeft. Ieder heeft daarbij ook zijn eigen doel voor ogen, en het doel van bemiddeling ligt in de betekenisvolle en waardevolle ervaring van de cultuuruiting door het publiek, als een etappe in het traject dat door het publiek wordt afgelegd, niet als het resultaat ervan.

De verantwoordelijkheid voor en de expertise in het intentionele leerproces ligt buiten het cultuurhuis. De bemiddeling in het cultuurhuis heeft de verantwoordelijkheid om informatie omtrent de cultuuruiting en het publiek te combineren met expertise in bemiddeling, om zo het contact tussen cultuuruiting en publiek tot een betekenisvolle en waardevolle ervaring te laten uitgroeien. **Ze heeft de verantwoordelijkheid om het intentionele leerproces met haar specifieke expertise te ondersteunen.** De kunsteducatieve organisaties hebben daarbij een dubbele rol: zij kunnen een proces initiëren, opvolgen en afronden (bijvoorbeeld in een onderwijscontext) waar een bezoek aan een cultuurhuis deel van uitmaakt, maar cultuurhuizen kunnen ook een beroep op hen doen voor ondersteuning van hun bemiddeling, waardoor de kunsteducatieve organisaties uit hun expliciet educatieve context in een bemiddelingscontext stappen.

De bemiddeling in cultuurhuizen ondersteunt niet alleen intentionele leerprocessen. Er zijn nog andere processen waarbinnen de ontmoeting tussen cultuuruiting en publiek een belangrijke schakel kan vormen. Ook hier geldt echter dat het initiatief en de verantwoordelijkheid voor de processen buiten het cultuurhuis ligt: bij het sociaal-cultureel werk, bij de individuele bezoeker die op zoek is naar zelfontplooiing, bij de groep collega's die aan teambuilding willen doen (of in dat geval, bij de teambuilder die zij hebben geëngageerd), bij het gezin dat samen wat quality time wil doorbrengen enzovoort.

Dat wil zeggen dat er meer en meer oog komt voor de eigen verantwoordelijkheden en uitdagingen. Op die manier wordt er ook meer kwaliteit geboden, aangezien elk aspect van elk proces nu meer en meer door diegenen met de aangepaste expertise wordt begeleid.

Samenwerking tussen de verschillende partijen kan daarbij, zowel in het cultuurhuis als daarbuiten, vanzelfsprekend een meerwaarde vormen. Bemiddelaars zijn echter geen leraars (onderwijs), educatoren of docenten (cultuureducatie), sociaal-cultureel werkers (maatschappelijke activering, gemeenschapsvorming...), teambuilders (groep collega's), persoonlijke coaches (zelfontplooiing), psychologen (therapie) enzovoort en kunnen daarom deze processen niet overnemen. Omgekeerd hebben leraars, educatoren, docenten, sociaal-cultureel werkers enzovoort niet de kennis en ervaring van de bemiddelaars, noch op het vlak van de specifieke cultuuruitingen in het betreffende cultuurhuis, noch wat de bemiddeling gedurende een relatief kort contact tussen cultuuruiting en publiek betreft.

Opmerkingen

Deze evolutie van educatieve dienst naar bemiddeling is nog niet afgerond. De bemiddeling en de bemiddelaars zijn nog op zoek naar de nieuwe verhoudingen, verantwoordelijkheden, grenzen en mogelijkheden.

Bepaalde cultuurhuizen kiezen voor een meer educatieve opzet: ingegeven door de eigenheid van hun cultuuruiting nemen ze de optie (of voelen ze zich genoodzaakt) om bijvoorbeeld de presentatie en omkadering ervan meer uitgesproken op educatie te richten (dat kan bijvoorbeeld het geval zijn bij musea met een collectie die vraagt om op een bijzondere manier geactiveerd te worden om de verhalen die er achter zitten prijs te geven, zoals een bakkerijmuseum, een museum voor natuurkunde, een archeologisch museum enzovoort). Hier zal het accent meer liggen op intentioneel leren, maar het blijft een kwestie van ondersteunen van processen. Ook cultuurcentra hebben een meer uitgesproken educatieve en sociaal-culturele taak (cursussen...).

4 Bemiddeling: afbakening

Bemiddeling in een cultuurhuis is er voor iedereen, ongeacht leeftijd, achtergrond, reden van bezoek enzovoort.

Bemiddeling gebeurt in principe enkel in het cultuurhuis. Het werken in bijvoorbeeld scholen ligt buiten het terrein van het cultuurhuis, en is eerder een taak van de kunsteducatieve organisaties en gespecialiseerde freelancers. Ook hier is het echter dikwijls een kwestie van afstand tussen bemiddeling en cultuuruiting: als er een specifieke relatie bestaat tussen de school en het cultuurhuis en/of de cultuuruiting kan samenwerking of bijvoorbeeld het ter beschikking stellen van expertise wel aangegeven zijn.

Bemiddeling is een basisbepaaling van het hele cultuurhuis, maar situeert zich als specifiek taakgebied tussen de cultuurkant en de publiekscant van een cultuurhuis, waardoor de afbakening van de verschillende bevoegdheden en verantwoordelijkheden niet altijd even duidelijk is. Deze onduidelijkheid wordt dikwijls versterkt wanneer het taakgebied wordt ingevuld door een medewerker die daarnaast nog andere functies uitvoert, zoals communicatie. Dit is een belangrijk punt dat bij voorkeur in de visie op bemiddeling in elk cultuurhuis aan bod komt.

Een cultuuruiting trekt dikwijls een bepaald publiek aan; het is een utopie dat de doorsnede van de bevolking geïnteresseerd is in elke cultuuruiting. Bemiddeling zal dan ook doorgaans met het oog op een bepaald publiek worden ontwikkeld, maar is optimaal wel zo opgevat dat ook andere delen van het publiek er desgewenst iets naar hun gading in kunnen vinden.

Bemiddeling gebeurt met respect voor zowel de cultuuruiting als het publiek. Dat heeft als gevolg dat eventuele entertainmentvragen van het publiek geen antwoord zullen vinden binnen bemiddeling en omgekeerd, dat bemiddeling zal proberen om eventueel weigerachtige programmatoren/curatoren/kunstenaars/... te overtuigen om wel bemiddeling te voorzien.

Cultuurhuizen die reizende cultuuruitingen ontvangen en presenteren (reizende theatervoorstellingen, reizende tentoonstellingen enzovoort) krijgen op die manier soms ook een andere bemiddeling over de vloer, die bijvoorbeeld door het gezelschap zelf wordt voorzien of op een andere manier aan de cultuuruiting is verbonden. De houding tegenover en evaluatie van deze bemiddeling (integraal overnemen, overnemen mits aanpassing/aanvulling, geen gebruik van maken) wordt door de visie op bemiddeling bepaald.

5 Bemiddeling: terminologie

In deze tekst wordt **bemiddeling als term naar voor geschoven in plaats van educatie en publiekswerking. Dit is echter slechts een voorstel: we zijn van mening dat educatie en publiekswerking niet voldoen en voelen de nood aan een nieuwe term, maar hebben ook geen sluitende oplossing.**

'Educatie' en 'educatieve dienst' zijn historisch de termen waarmee het taakgebied wordt aangeduid, maar worden nu gezien als te eng en bovendien misleidend.

'Publiekswerking' is enige jaren geleden 'educatie/educatieve dienst' beginnen te vervangen, maar is eigenlijk te breed: het omvat zowel de interne als de externe (communicatie e.d.) activiteiten. Bovendien zit 'publiekswerking' teveel in het hoekje van het publiek, terwijl het taakgebied tussen publiek en cultuuruiting zit (bijvoorbeeld ook presentatie).

'Publiekswerker' is om dezelfde redenen minder geschikt.

'Begeleiding' zien wij als het geheel van de praktische omkadering en inhoudelijke omkadering/bemiddeling. Begeleiden heeft iets van het leiden naar (het contact met de cultuuruiting).

'Bemiddeling' omvat het midden (tussen cultuuruiting en publiek) en er spreekt ook een meer actieve werking uit: de praktische omkadering is meestal vast, de bemiddeling speelt in op de cultuuruiting die op dat moment wordt gepresenteerd en op de wensen en verwachtingen van het publiek. Dan blijft echter wel de vraag: spreken we van cultuurbemiddeling (naar analogie met bijvoorbeeld cultuureducatie, waarbij het veld waarover het gaat, wordt aangeduid, cf. milieueducatie enzovoort) of spreken we van publieksbemiddeling (waarbij het voorvoegsel publiek dan zou kunnen verwijzen naar het uitgesproken publieksgerichte van de bemiddeling, met open houding naar het publiek toe, inspeland op hun wensen en verwachtingen, hun processen ondersteunend)? Of houden we het beter op bemiddeling, om niet voor deze of gene kant te moeten 'kiezen' en weer in een hoekje te verzeilen? Bijkomende bemerking: de term wordt ook nog in andere contexten gebruikt, en is daar bovendien beter ingeburgerd, wat voor verwarring kan zorgen.

Andere mogelijkheid: mediatie (met als voordeel de gemakkelijke vertalingen naar het Engels en het Frans, ook een punt om rekening mee te houden).